

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
Művészettörténeti Doktori Iskola

DR. SZÉPHELYI F. GYÖRGY

A MEGVETETTSÉGTŐL A BEFOGADTATÁSIG.
A BAROKK MEGITÉLÉSÉNEK VÁLTOZÁSA A XIX. SZÁZAD
MÁSODIK FELÉTŐL AZ 1920-AS ÉVEKIG

PhD. értekezés tézisei

Témavezető

Marosi Ernő MHAS

A Doktori Iskola vezetője és a bizottság elnöke

Dr. Kelényi György DSc., egyetemi tanár

Felkért bírálók

Dr. Gosztonyi Ferenc PhD.

Dr. Pataki Gábor CSc.

A bizottság titkára

Dr. Ágoston Julianna PhD., egyetemi docens

A bizottság további tagjai

Dr. Kőszeghy Péter PhD.

Dr. Prokopp Mária PhD., professor emeritus

Dr. Eörsi Anna PhD., egyetemi docens

Budapest, 2009.

I. Kutatási téma

A csak felettebb körülményesen leírható téma hitem szerint legalábbis választott tudományszakom közegében jelentőséggel bír. A körülményességet ebben a viszonylatban az okozhatja, hogy az utóbbin belül több, stratégikusan elválasztott, azonban lényegileg esszenciálisan összetartozó kutatási területet érint, úgymint a (tizenhetedik) tizennyolcadik és tizenkilencedik század, a századforduló és századelő történeti leíró (historiografikus) művészettörténetét, emellett a historizmus jelenségének interpretatív-polemikus tárgyalását, a művészettörténetírás-, illetve műemlékvédelem történetét. Ezek belső hierarchiáján belül alkalom-, de egyszersmind program-szerűen a tudománytörténet szempontját választottam meghatározónak. A választott téma a „barokk-kép” alakulása, meggyőződésem szerint nem csak kritikus, hanem – egyáltalán – abszolút terminusokban mért alakulása.

II. A dolgozat eredményei és a vonatkozó szakirodalom

1. A szóban forgó kép alakulása függő viszonyban áll a „barokk” mint definitíve halott, illetve feléleszthető hagyományként való kezelésével, mely utóbbi a stílus empirikus felélesztéséhez is vezethet, mint ahogy vezetett is. Nevezetesen: *neobarokk*. A szóbanforgó terminus hol lappang, hol explicit módon megnevezésre kerül. Ebben a tekintetben hagyományokkal is számolnunk kell, mind a terminológia, mind a periodizáció tekintetében. Kitüntetetten: az építészettörténet a neobarokk eliminálására hajlamos, félreismerhetetlenül Renata WAGNER-RIEGER (pl. *Wiens Architektur im 19. Jahrhundert*, Wien, 1978.) kétségbevonhatatlan tekintélye okán. Ugyanakkor a historizmus kategóriájának problematikussága máig nem szűnt meg (Ld. persze Friedrich MEINECKE, 1936 magisztrális művétől Wolfgang GÖTZ 1970, 1975, és H.G. EVERS, 1967 tanulmányain keresztül NÉMETH Lajosig, in: ZÁDOR [szerk.], 1993.) Kritikusnak, sőt revelatívnek itt éppenséggel az időközben magyarul is olvasható HAJÓS Géza-tanulmányt kell tartanunk: „*Klassizismus und Historismus – Epochen oder Gesinnungen?*” ÖZKD 1978., magyarul ugyancsak ZÁDOR (szerk.), 1993.

Itt például az eklektika-terminus használatával (melyet távolról sem tartok irrelevánsnak) kapcsolatban csak az ugyancsak kétségbevonhatatlan tekintélyű H.-R. Hitchcock bizonyos fokig nyeglének tűnő megállapítására hivatkoznék: *aktuális stílárís konstitúcióját tekintve minden épület (műalkotás) eklektikus*. Ugyanakkor ld. C.L.V. MEEKS, *Italian Architecture 1750-1914*, 1966, NEY Béla, *Magyar Építészeti styl*, [sic] „*Magyar Mérnök- és Építészeti-Egylet Közleményei*”, 1871., GERŐ László, *Az építészet koraeklektikus stílusa*, „*MÉ*”, 1952, VÁMOS Ferenc, *Eklektika, romantika, klasszicizmus, Magyar Építőművészet*, 1955. Vö. ZÁDOR Anna, *Palladianism in the Eclectic Architecture of Hungary*, „*Acta*

Technica”, 1970. Nem kevésbé meggyőződésem, hogy a barokk képének meglehetősen kései, értékmentes interpretációja (paradoxon: óhatatlanul értékelése is) lehet akár független is a művészeti produkció empirikus alakulásától.

Ugyanakkor több-kevesebb bátorsággal explicit módon jelentkezik a neobarokk a változatlanul Wagner-Rieger égisze alatt álló osztrák szakirodalomban: alcímként Elisabeth SPRINGER, *Geschichte und Kulturleben der Wiener Ringstrasse*, 1979, vaskos fejezetcímként in: Werner KITLITSCHKA, *Die Malerei der Wiener Ringstrasse*, 1981, végül programadó funkcióban: Walter KRAUSE, *Einleitung* [zum Teil 2:], *Albert Ilg und die Wiener Neubarock*, in: Friedrich POLLEROB (szerk.), *Fischer von Erlach und die Wiener Barocktradition*, 1995., Eva-Maria LANDWEHR, *Neubarock: Architektur und Ausstattungskonzepte süddeutscher Sakralbauten um 1900*. (Dissertation, Augsburg) Osnabrück, 2003.

2. Tendenciaként tételezhető fel a szóban forgó kép alakulása az általam sugallt irányban: a fogékonyság és szakszerűség az általános toleranciával és a tudományos igényekkel egyenes arányban nő. Ennek ellentmond megannyi militáns jellegű programirat: Joseph NEUWIRTH, *Im Kampfe um Barock und Rokoko*, (*Mitteilungen der k.k. Zentral-Kommission...*, 1906.), Hans TIETZE, *Der Kampf um Alt-Wien* (*Kunstgeschichtliches Jahrbuch der k.k. Zentralkommission...*, 1910.), és még osztraktívabb módon Max DVOŘÁK, *Katechismus der Denkmalpflege* (1918.), mely demonstrálja, milyen pusztítás folyhat egy olyan korszakban is, amelyben mind a művészettörténetnek, mind a műemlékvédelemnek már intézmények biztosította tekintélye van. *Pro memoria*: a vandalizmus (Victor Hugo, P. Mérimée, G. Dehio, P. Clemen stb. vö. Martin WARNKE [szerk.], *Bildersturm. Die Zerstörung des Kunstwerkes*, 1988.) még a közelmúltban is folytathatódott (paradigma lehet mind az emlékek jelentősége, mind az ideo-

lógia egyértelműen bornírt és agresszív kártékonyága okán: Berlin és Potsdam – ld. pl. legutóbb: Hartmut ELLRICH, *Das Berliner Schloss. Geschichte und Wiederaufbau*, Petersberg, 2008.), sőt, imitt-amott ma is. Természetesen hazánkban is. Megannyi paradigmátikus – mondhatni botrányos – kázus: nem csak a leglátványosabb, nevezetesen a pozsonyi Szt. Márton főoltár hányattatott sorsa (ld. HENSZLMANN Imre dok. *passim*, FORSTER Gyula, FOERK Ernő feliratai vö. *Lapis angularis II*. OMvH – 1998., összefoglalóan MAROSI Ernő, *Lippert József pozsonyi főoltára, AH 1994.*), de pl. a pécsi (ld. CZOBOR Béla, 1882, GERECEZÉ Péter, 1893, SZÖNYI Ottó, 1916, BOROS László, 1985 vonatkozó írásait) és veszprémi székesegyház (mindenekelőtt GALAVICS Géza, *Antonio Galli-Bibiena in Ungheria e in Austria, AHA*, 1984) barokk múltjának eliminációja is. Sorolhatnánk a szomorú példákat (Szeged – a Szt. Demeter-templom 1913-as botrányos bontásával kapcsolatban ld. CS.SEBESTYÉN Károly, 1925, vö. SZAKÁCS Béla Zsolt, 2006, in: MAROSI-KLANICZAY, 2006, Kalocsa, Buda stb.): a sort a maga összefüggésében – ha nem is maradéktalanul – eddig legszemléletesebben G. GYÖRFFY Katalin tanulmánya adja vissza, amely a speciálisan a barokk sorsával foglalkozik a magyar műemlékvédelem gyakorlatában (Ráckeve, 2000. [2004]).

3. Természetesen az egyes művészeti ágak differenciáltan viszonyulnak a barokkhoz. Úgy tűnik az a közeg, amelyben a legtovább kísért, ha nem is a barokk, de a rokokó, az az iparművészet. Ez utóbbi a legfogékonyabb a másképp újjászülető stílus befogadására is. (Ld. mindenekelőtt Marianne ZWEIG, *Zweites Rokoko. Innenraume und Hausrat in Wien um 1830–60*, 1924; Eva B. OTTILLINGER tanulmányai: 1987, 1989, 1995, 1997, 2001).

4. A barokkhoz fűződő viszony ideologikus terheltsége nyilvánvaló. Ennek mechanikus alkalmazása ugyan nem ajánlatos, amennyiben sokrétűen és körültekintően kell differenciálni mind nemzeti, mind egyházi-világi (továbbá felekezeti, társadalmi rétegezettségéből adódó stb.) viszonylatban. Nem lehet kétséges azonban a dinasztikus építetők, megbízók, megrendelők stb. különleges kapcsolata a stílushoz. (Ld. különösen Heinz GOLLWITZER, *Zum Fragenkreis Architekturhistorismus und politische Ideologie*, „*Zeitschrift für Kunstgeschichte*”, 1979; Martin WARNKE, *Die Entstehung des Barockbegriffs in der Kunstgeschichte*, In: Klaus GARBNER (szerk.), *Europäische Barock-Rezeption II*, 1991; Douglas KLAR, *The Kaiser Builds in Berlin: Expressing National and Dynastic Identity in the Early Building Projects of Wilhelm II.*, *Dissertation at the Department of the History of Art and Architecture, Brown University*, 2002; Andreas NIERHAUS, *Höfisch und Österreichisch. Zur Architektur des Neobarock in Wien*, in: CSÁKY–CELESTINI–TRAGATSCHNIG (szerk.), 2007.

A választott téma itt sejtetett multidimenzionalitásából következik, hogy számos aspektusa még arányos kidolgozásra vár. Úgy vélem, hogy hallgatóim, sőt kutatótársaim is találhatnak benne már közvetlenül hasznosítható adatokat, netán gondolatokat, felvetéseket. Disszertációm ugyanis leginkább egyfajta Forschungsbericht, egyszersmind egy nagyszabású projektum vázlatja.

Ennek kidolgozásához kutatótársaim hathatós segítségét igényelem, amit remélhetőleg meg is kapok.

III. Publikációk az értekezés témakörében

„*barokk*”-fejszócikk in: KŐSZEGHY Péter (főszerk.), *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, Középkor és kora újkor*, I. kötet (Aachen–Bylica) Bp. 2003. 217–239.

„*Der arme Heinrich*”. *Heinrich Geymüller és Jacob Burckhardt esete a barokkal*. Megjelenés előtt.